

När Stalins paranoia grep tag i läkarna

Jonathan Brent, Vladimir Naumov. **Stalins sista brott. Komplotten mot de judiska läkarna 1948–1953.** 357 sidor. Nora: Bokförlaget Nya Doxa; 2004. ISBN 91-578-0437-0.

Recensent: Jan Halldin, med dr, leg läkare, socialmedicin, Norrbacka, Karolinska institutet, Stockholm.

|| Bulganin – en av fyra makthavare som åt middag med Stalin strax innan denne insjuknade och några dagar senare avled (5 mars 1953) – har sagt följande om diktatorn: »Man kommer till Stalins bord som vän, men man vet aldrig om man får ta sig hem med egna krafter eller om man får skjuts – till fängelset!«

Denna beskrivning passar väl in på skildringarna av Stalins paranoida maktutövande i boken »Stalins sista brott. Komplotten mot de judiska läkarna 1948–1953«. Boken är författad av Jonathan Brent, redaktionschef vid Yale University Press, och Vladimir P Naumov, professor i historia. Den sistnämnde har tidigare varit generalsekreterare vid presidentkommissionen för förtryckta personer i Moskva.

Tidigare publicerat arkivmaterial

Boken bygger på tidigare opublicerat sovjetiskt arkivmaterial. Ett högst läsvärt förord är skrivet av läkaren Salomon Schulman. Denne anger att han träffat många tacksamma personer över hela världen som paradoxalt nog sagt att Stalin räddat deras liv. Gulagar-kipelagen upplevdes som en räddning för många judar jämfört med om de skulle ha hamnat i ett tyskt koncentrationsläger. Dessutom behandlades alla lika av Stalins hantlangare oberoende av om de var judar eller inte. Trots detta kan man enligt Schulman ställa frågan om Stalin var antisemit.

Uttrycket »Dyelo vrachey« (fallet med läkarna) användes av sovjetregimen för en påstådd omfattande konspiration inom läkarkåren i landet organiserad av judiska läkare mot ledarna i Kreml. Läkarna anklagades för mord eller planering av mord på dessa ledare i samverkan med amerikansk underrättelsetjänst och Ministeriet för stats säkerhet (MGB). Hundratals läkare arresterades från oktober 1952 till slutet av februari 1953. Efter Stalins död i mars 1953 släpptes den centrala gruppen på 37 läkare (varav 17 judiska) och deras hustrur ur fängelset.

En konspiration från regeringen

Läkarkomplotten var inte en konspiration bland läkare mot regeringen, utan snarast, vilket boken avslöjar, en konspiration från regeringen, i form av Stalins person, mot sig själv. Komplotten får ses som symtom på en komplex politisk sjukdom som utgick från en paranoid ledare.

Stalin var emellertid inte enbart paranoid; han uppfann fiender därför att han behövde dem för sin ut- och inrikespolitik. Stalin handlade alltid genom ombud. I det här fallet anklagade han inte fienden Amerika direkt, utan det skedde via läkarna och MGB. Beskrivningarna av Stalins skräckväldede med under tortyr avtvingade »falska« bekännelser är nästan outhärdliga att läsa. En del av de anklagade avrättades, men många av dem dog eller insjuknade i en akut hjärtattack till följd av omänsklig behandling.

I boken skildras sjukdomstillstånd rörande främst hjärta-kärl (med tolkningar av EKG- och laboratoriefynd i ett fall) hos några insjuknade makthavare. Läkarna anklagades för att ha givit dem inkorrekt behandling i avsikt att mörda dem.

Intressant kapitel om Stalins död

Stalin stod under sitt 73:e och sista levnadsår utan personlig läkarkontakt, trots högt blodtryck och ateroskleros. Anledningen var att hans livläkare rätt honom att avgå som statschef, vilket han avslog och svor på att aldrig mer konsultera läkare.

Kapitlet om Stalins döds kamp och död i en sannolik hjärnblödning är intresseväckande. Medlemmar av ledningen i Sovjet kan avsiktligt ha fördröjt hans behandling tio eller tolv timmar – en fördröjning som mörklades – trots att de visste att han var allvarligt sjuk. Orsaken kan vara att de var osäkra på vad de skulle göra av fruktan för att de skulle hållas ansvariga för eventuella behandlingsmissstag. Det finns också spekulationer om att Stalin skulle

ha förgiftats med blodförtunningsmedlet warfarin.

Väcker frågor för professionen

För mig är bokens viktigaste fråga: »Hur kan en paranoid våldsvärkare som Stalin ha möjlighet att under så lång tid utöva en sådan terror mot ett helt folk i världens till ytan största land?« Boken förklarar en del, men ett helt uttömmande svar får vi nog aldrig.

En intressant professionell fråga är huruvida de medicinska bedömningar och behandlingar som görs på enskilda sovjetiska makthavare (inklusive Stalin själv) står i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet eller är uttryck för något annat? Läs boken och bedöm!

Att en närmast outhärdlig stress i en absurd arbetsmiljö kan leda till akut hjärtsjukdom ger boken klara belägg för. •

Vinnare i boklotteriet

Följande prenumeranter har vunnit Fredrik Svenaeus bok »Sjukdomens mening. Det medicinska mötets fenomenologi och hermeneutik«, från Natur och Kultur, som lottades ut i nr 8/05:

Mats Weström, Luleå
Annemarie Torstensson, Gusum
Annika Borgs, Segeltorp
Mikael Jönsson, Lund
Erja Viitanen, Vrigstad

Vi gratulerar vinnarna och tackar alla er som deltagit i vårt boklotteri genom att sända in vykort. Ni som inte vann den här gången, ge inte upp! Det kommer fler chanser med nya spännande böcker.